

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ДУХ І ЛІТЕРА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ

Рецензія на навчальний посібник:

Гуменюк Б.І. Дипломатична служба: правове регулювання. – Київ, 2007. – 224 с.

ЦІВАТИЙ В. Г.,
кандидат історичних
наук, доцент

Дипломатична академія
України
при МЗС України

Вища освіта ХХІ століття повинна мати особистісно-орієнтований характер, формувати у студента або слухача світогляд, культурні цінності, вміння й навички, які необхідні для життєвого й професійного вибору, вміння самостійно вчитися впродовж усього життя.

Сучасний навчальний посібник чи підручник для вищої школи покликаний комплексно реалізувати розвивальну доміанту освіти ХХІ століття, виховувати прагнення до самоудосконалення, саморозвитку й самоосвіти, вчити критично і прагматично мислити, використовувати отримані знання, вміння й навички для творчого, креативного розв'язання нагальних і перспективних проблем сучасності, сприяти інтеграції професійного та кар'єрного зростання, систематичному оновленню отриманих знань.

Цікаве і важливе видання побачило світ напередодні нового 2007/2008 навчального року – навчальний посібник “Дипломатична служба: правове регулювання” (Київ: “Либідь”, 2007). Це перше з цієї тематики узагальнене і систематизоване видання за період проголошення незалежності України, яке можна назвати своєчасним і актуальним, пріоритетним і вагомим внеском в розвиток української науки в якому розглядаються основні нормативно-правові акти універсального та національного характеру, що формують базові принципи та механізм діяльності дипломатичної служби. У навчальному посібникові аналізуються – структура та правова сутність головних компонентів дипломатичної служби і державних органів зовнішніх зносин, дипломатичних імунітетів і привілеїв, дипломатичного листування, інституціональні основи та моделі дипломатичних служб тощо.

Професор **Гуменюк Борис Іванович**, Надзвичайний і Повноважний Посол України, ректор Дипломатич-

ної академії України при Міністерстві закордонних справ України, завідувач кафедри дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України видав навчальний посібник, в якому на основі свого багаторічного досвіду узагальнив практику дипломатичної та консульської служби в Україні з часу проголошення незалежності і розглянув організаційні, правові та адміністративні аспекти її становлення.

Книга, яку представляє сьогодні читачеві рецензент, є доволі оригінальною і являє собою спеціалізований навчальний посібник, в якому на підставі науково-теоретичних і методологічних положень в доступній формі розкривається сутність поняття сучасної дипломатії, структура і статус її провідних інституцій, моделей, систем, коментується чинне законодавство в цій галузі, висвітлюються актуальні питання механізму реалізації зовнішньополітичної функції держави.

Що ж, на думку рецензента, виокремлює саме це видання з-поміж інших видань.

По-перше, автор навчального посібника професор Гуменюк Б.І. – є визнаний в Україні фахівець з проблем історії, теорії та практики дипломатії й має величезний досвід дипломатичної, викладацької та наукової діяльності.

По-друге, автор є практичним дипломатом: у період 2004-2007 років – проф. Б.І. Гуменюк – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр.

По-третє, навчальний посібник розрахований на досить значну аудиторію – викладачів, аспірантів, слухачів і студентів вищих навчальних закладів, а також широкий загал громадян.

По-четверте, всі основні питання висвітлюються докладно, а теоретичні положення та їх аргументація з наукової точки зору є бездоганними.

По-п'яте, автору вдалося відшукати оптимальний як для таких навчальних посібників стиль подання матеріалу. Він не збивається на переказування своїми словами базових нормативно-правових актів, а вдається до такої методичної схеми: точне викладення змісту питання, а за потреби пряме цитування – коментування, тлумачення основних положень, термінів із відповідним наведенням певних теоретичних положень, визначень.

По-шосте, для глибокого розкриття змісту досліджуваної проблематики автор вдало поєднує при викладенні матеріалу факти з історичного минулого дипломатичної та консульської служби з характеристикою їх сучасного стану та перспектив. Чим, безумовно, допомагає читачеві зрозуміти не лише дипломатичну і консульську службу сьогодні, а й прослідкувати за їх історичними коренями в минулому. Адже, сучасна дійсність не відокремлена від свого минулого, вона є лише його новою важливою віхою в історії.

По-сьоме, автор кваліфіковано і доречно подає та аналізує нормативно-правовий матеріал. Усі питання викладено з урахуванням сучасної нормативної бази України і міжнародного права в галузі дипломатичного і консульського права.

По-восьме, навіть найбільш складні положення викладено в навчальному посібникові чітко й ясно. Він досить легко читається, і можна сподіватись, що у студентів не буде труднощів із засвоєнням цього навчального матеріалу.

По-дев'яте, оригінальність структури та дизайну навчального посібника (видавництво "Либідь") заслуговують на окрему високу оцінку.

Структурно навчальний посібник складається зі вступу, дванадцяти розділів, списку рекомендованої літератури і побудований у відповідності з авторською програмою навчального курсу "Дипломатична і консульська служба". Він має навчальне спрямування і базується на основі аналізу законодавства України та іноземних держав, міжнародних угод (станом на 01.01.2007 р.) і відповідної нормозастосовчої практики. Теоретичні питання відпрацьовані автором досить ґрунтовно і всебічно. До кожного розділу додається перелік питань для засвоєння теми.

Принципове відношення автора до своєї праці дано в концептуальній передмові (вступі) до навчального посібника, зокрема відзначається, що в умовах глобалізованого світу "*... роль дипломатії ... зростає і стає дедалі вагомішою та відповідальнішою*" (С. 5). І головне, на чому наголошує автор, полягає в тому, що в ХХІ столітті відповідні державні структури покликані всіма доступними їм засобами, у тому числі й дипломатичними, згідно з нормами міжнародного права, зміцнювати незалежність України, сприяти формуванню її позитивного іміджу на міжнародній арені як розсудливого, надійного та авторитетного члена світового співтовариства.

У розділі першому "Поняття дипломатії та дипломатичної служби" розкривається сутність поняття та критерійні ознаки дипломатії, подається історичний екскурс від витоків дипломатії та дипломатичної служби до сьогодні. На історичних фактах різних епох розкривається роль дипломатії як знаряддя зовнішньої політики держави і як одного з найбільш ефективних засобів її здійснення.

Сьогодні, втілюючи в собі різнобічні, складні, підчас суперечливі тенденції минулого, відкидає віджиле, наділяє перспективне інакшими якостями, породжуючи тим самим нові тенденції та явища, які закладають передумови майбутнього. Відповідно, автор, на думку рецензента, свідомо підводить свого читача до переконання, що для якнайкращого розуміння сучасної дипломатичної та консульської служби необхідно знати як вона виникла, які основні етапи пройшла в розвитку своєї моделі, які чинники впливали на її утворення, становлення, розвиток та відповідні зміни.

На погляд рецензента, цей цікавий і змістовний розділ ще раз переконує читача в тому, що принципи дипломатичної та консульської служби, які склалися тисячоліттями, зберігають свою силу та привабливість і в наш час.

Питання про дипломатичну діяльність як один із видів державної служби висвітлюється автором у другому розділі “Державні органи зовнішніх зносин”. Так, зокрема, наводиться класифікація державних органів зовнішніх зносин і робиться висновок, що “державні органи зовнішніх зносин – як центральні, так і закордонні, ... мають однакову мету – захищати національні інтереси своєї держави, дбати про її міжнародний авторитет, сприяти зростанню її ролі у світовому співтоваристві” (С. 38).

Значну увагу в третьому розділі навчального посібника приділено характеристиці “дипломатичного корпусу” та “структурі і персоналу дипломатичного представництва”. На думку рецензента, зроблено глибокий, усебічний аналіз цієї проблеми з елементами дискусії з приводу необхідності відповідного міжнародного унормування інституту “внутрішньої охорони дипломатичного представництва”.

Фахівців і студентів, безумовно, зацікавить змістовна характеристика таких питань, як встановлення дипломатичних відносин; відкриття дипломатичних представництв; припинення дипломатичної місії (розділ IV). Автор звертає увагу читачів на те, що “як міжнародне право, так і норми національних законодавств держав світового співтовариства, досить детально регламентують процеси встановлення дипломатичних відносин і відкриття та припинення діяльності дипломатичних місій ... неухильне дотримання їх ... позитивно впливає на зовнішньополітичний імідж кожної держави як суб'єкта міжнародного права” (С. 69).

Увагу читачів, безперечно, приверне розділ V “Дипломатичні імунітети і привілеї”. Автор справедливо відзначає, що “дипломатичні імунітети та привілеї – надзвичайно чутлива категорія повсякденної дипломатичної практики. Вміле користування ними значно полегшує дипломатам виконання їхніх професійних завдань. І навпаки, нехтування чи зловживання ДІП можуть завдати значної шкоди як окремому дипломатові, так і акредитуючій державі” (С. 79).

На високому методичному рівні викладені розділи VI і VII, які носять переважно прикладний характер. Вони присвячені функціям дипломатичних представництв і засобам їх здійснення та організації роботи консульських установ. Зокрема, ґрунтовними є характеристики напрямів діяльності (функцій) дипломатичних представництв та консульських установ. Автор не тільки аналізує існуючу практику та наявні проблеми, а й робить цікаві узагальнення, висновки та рекомендації практичного характеру.

Рецензент поділяє точку зору проф. Гуменюка Б.І., який погоджується з думкою провідного

українського фахівця в галузі дипломатичного та консульського права, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка К.К. Сандровського про те, що до класичних функцій дипломатичних представництв (ведення переговорів, дипломатичний захист та інформаційна діяльність) необхідно додати ще одну – функцію представництва, яку “... можна вважати основною для кожного посольства чи місії, оскільки в ній зосереджується все те, заради чого вони створюються за кордоном” (С. 81).

У навчальному посібнику по-новому, на сучасному рівні розглянуто питання про участь міжнародних організацій у розвитку дипломатичних відносин (розділ VIII) і відзначається що на сучасному етапі міжнародні організації відіграють надзвичайно важливу роль як форма міждержавного співробітництва та багатосторонньої дипломатії. Автор докладно характеризує діяльність міжнародних організацій, їх характерні ознаки і класифікації міжнародних організацій.

У цьому розділі також звертається увага на роль у сучасній багатосторонній дипломатії саме міжнародних конференцій як форми дипломатичної практики.

Не залишаться поза увагою прискіпливого читача і не менш цікаві розділи – дев'ятий, десятий і одинадцятий (розділ IX “Спеціальні місії як форма дипломатії”; розділ X “Торговельні представництва в сучасній дипломатичній практиці”; розділ XI “Техніка ведення дипломатичних переговорів”). Не вдаючись до їх деталізованого аналізу, слід відзначити, що вони, як і попередні розділи посібника містять цікаві історичні факти, практичні рекомендації та виважені висновки автора.

Особливий інтерес, на погляд рецензента, викликає заключний розділ посібника – розділ XII “Систематизація основних видів документів сучасного дипломатичного листування”. У своєму висновку до розділу автор вірно відзначає, що “дипломатичне листування є надзвичайно важливою складовою усього комплексу дипломатичної практики. Попри свою очевидну канонічність і традиціоналізм, нині воно має тенденцію до певного оновлення та модифікації” (С. 217).

Книгу завершує список рекомендованої літератури.

Розгляд усіх розділів навчального посібника надає можливість констатувати, що його автору вдалося виконати поставлені перед собою завдання.

Навчальний посібник проф. Б.І. Гуменюка – це у вищій мірі цікава і дійсно талановита спроба створення видань нового покоління. Він є першою у вітчизняній науці роботою, яка дає повну і узагальнену характеристику дипломатичної та консульської служби, зокрема, України, в контексті правового регулювання.

Книга підготовлена автором, який є фахівцем у цій проблематиці. І саме цим пояснюється високий науковий рівень усієї роботи, який відобра-

жає новітні дослідження, а особлива цінність видання – особистісні напрацювання автора. Це плід величезної, скрупульозної праці, данина об'єктивному науковому підходу до реалізації своїх творчих задумів. Поданий читачеві навчальний посібник – значне явище в новітній українській історіографії, яке може вплинути на напрям теоретико-методологічних пошуків у сучасному знанні.

Можливо, на погляд рецензента, книга проф. Гуменюка Б.І. викличе в читача бажання подискутувати з автором з того чи іншого питання. Але це зовсім не обов'язково пов'язане з яким-небудь упущенням автора, утім, майже неминучим у такому багатоплановому дослідженні, присвяченому вирішенню значних дослідницьких завдань. Скоріш, причина полягає в іншому. Проф. Гуменюк Б.І. прямо висловився по ряду існуючих проблем української дипломатичної та консульської служби на сучасному етапі і з яких свідомо неможливий “консенсус”, у всякому разі поки що. Все це спонукає автора до нових наукових пошуків і досліджень. Читач, який вдумливо відноситься до складних і суперечливих подій сьогодення в нашій державі, і зокрема – проблем дипломатичної та консульської служби України, знайде в книзі інформацію для роздумів.

І все ж не можливо ще раз відзначити, що даний навчальний посібник в Україні видано вперше. А отже, як і будь-яка значна наукова та творча праця, він не позбавлений певних недоліків. Зокрема, хотілося б висловити зауваження- побажання автору до наступних перевидань його посібника (що не викликає сумніву!), а саме – включити до навчального посібника в більшому

обсязі матеріали з історії та сучасного стану дипломатичних і консульських служб інших держав, зокрема, країн “великої вісімки”, що, безперечно, надасть виданню ще глибшої змістовності і внесе елемент компаративного аналізу.

У цілому ж, українська вища школа отримала у своє розпорядження доброякісний, змістовний, виважений у науково-теоретичному і методичному плані та виданий на високому поліграфічному рівні навчальний посібник. Він не поступасться кращим європейським зразкам видань такого типу і залишається лише сподіватися, що він у самий найближчий час надійде до свого читача і разом з ним пройде свою апробацію.

Рекомендуємо нашим читачам цей новий навчальний посібник (до речі, рекомендований Міністерством освіти і науки України) і сподіваємось, що він зацікавить їх, а слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, студентам Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інших профільних навчальних закладів допоможе в засвоєнні основ дипломатичної та консульської служби України. Хочеться сподіватися, що цей навчальний посібник стане настільною книгою студентів-міжнародників і майбутніх дипломатів, яким він і адресований у першу чергу.

Навчальний посібник написаний на високому теоретичному та методичному рівні і зацікавить також науковців, професійних політиків, дипломатів, аналітиків з міжнародних питань, спеціалістів у галузі зовнішньополітичної діяльності, викладачів, працівників міністерств і відомств України.